

חסידות בפרשה

הרב יצחק שפירא

פרשת וישלח

מה הקטע עם שכם?

למה יעקב מתיישב דווקא בשכם? על בחירה אמיתי בין טוב לרע, ולמה ה' רוצה שנבחר בעצמנו דווקא?

למה להתעכב בשכם?

בפרשת השבוע, פרשת וישלח, אנו עוסקים בשובו של יעקב אבינו מחרן אל ארץ ישראל. טרם יציאתו מהארץ, זכה יעקב להתגלות בבית אל, שם הובטח לו על ידי ה': "וְהָיָה אֶנְכִי עִמָּךְ וְשָׁמַרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ". בתגובה, יעקב נודר כי אם ישוב בשלום, הוא יהפוך את המקום המיוחד הזה ל'בית אלהים': "וְהָאֵבֶן הַזֶּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יְהִי בֵּית אֱלֹהִים".

עתה, מששב יעקב עם כל רכושו ומשפחתו, היה מתבקש שמעשהו הראשון יהיה לקיים את נדרו – לעלות ישירות לבית אל, המקום בו זכה להתגלות של ה'. גם כאשר היה יעקב בבית לבן, הזכיר לו ה' את נדרו שנדר בבית אל, והכי פשוט היה שמיד ילך יעקב לקיים את הבטחתו. אך התורה מספרת כי במקום זאת, יעקב אבינו עוצר את מסעו בשכם ומתעכב שם זמן רב. הוא קונה שם נחלה, ככתוב: "וַיֵּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אָהֱלֹו... וַיַּצֵּב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל". העיכוב בשכם גורר עמו מאורעות לא פשוטים, את פרשת דינה ולאחר מכן את מעשה שמעון ולוי.

רק לאחר כל אלו, ולאחר שה' מורה לו במפורש: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית אֵל וְשֵׁב שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ...", רק אז משלים יעקב את המסע, עולה לבית אל ומממש את נדרו.

השאלה העומדת בפנינו היא: מה פשר ההתעכבות הזו של יעקב אבינו בשכם? מדוע בחר שלא ללכת ישירות אל המקום הקדוש שבו נגלה אליו ה', ושהבטיח לעשותו ל'בית אלהים'?

מקום הבחירה החופשית

כדי לענות על השאלה מדוע מתעכב יעקב בשכם, עלינו להבין מהי המיוחדות הפנימית של העיר שכם, וכיצד היא עומדת מול בית אל. מה אנחנו יודעים על שכם? מיד כאשר עם ישראל נכנסים לארץ, הם עורכים את מעמד הברכה והקללה. הלוויים עומדים בעיר שכם, בעמק שבין הר עיבל להר גריזים, וקוראים בקול לעם העומד על ההרים את דברי הברכה והקללה.

אם כן, העיר שכם מסמלת את הבחירה החופשית: את כוחו ויכולתו של האדם לבחור בטוב ולקבל ברכה (הר גריזים) ולבחור ברע ולהיות ארור (הר עיבל). כוח הבחירה הזה ניתן לאדם ברגע לידתו, מיד כאשר יורדת נשמתו לתוך הגוף. וכך גם עם ישראל, מיד כאשר הם נכנסים לארץ, שהיא להם כגוף לנשמה, מבטאים את כוח הבחירה שניתן להם מאת ה' לבחור בטוב או ברע.

לעומת שכם, המייצגת את הבחירה בין שתי האפשרויות הניצבות בפני האדם, בית אל מסמלת את הבחירה הממוקדת בה'. שכם מבטאת את היכולת לבחור – את כוחו של הרצון החופשי. ואילו בית אל, המקום שבו נגלה ה' ליעקב, מבטאת את ההחלטה של האדם ללכת בדרך הדבקות בה'.

שתי הסתכלויות על הבחירה

כאשר ניתנת לאדם הבחירה החופשית, הוא יכול להתייחס אליה בשתי צורות הפוכות. כאשר נתבונן בדמויותיהם של יעקב ועשיו, נשים לב כי הם מגלמים שתי גישות מנוגדות כיצד לתפוס את כוח הבחירה הניתן לאדם.

מבחינת עשיו, הבחירה החופשית היא היתר לעשות ככל העולה על רוחו. זו הייתה תכונתו כ"אִישׁ יָדֵעַ צִיד", הוא נהנה להשתמש ביכולת הבחירה שלו כדי להשתלט על חיות השדה ועל כל חיות הקיימת במציאות. עשיו נהנה מחוויית הבחירה משום שהיא נותנת לו את ההרגשה שהוא אדון לעצמו. לכן עשיו מכונה בפרשה שלנו "אֶדְנִי לְעֵשָׂו" – התחושה של עשיו היא שיכולת הבחירה הופכת אותו לאדון על כל המציאות שסביבו.

לעומתו, יעקב אבינו חווה את הבחירה בצורה הפוכה לחלוטין. יעקב אינו רואה בבחירה חופש, אלא היא מעניקה לו אחריות מלאה על הדבקות שלו בה'. כאשר ניתנת ליעקב יכולת הבחירה, הוא חש כי עליו מוטל לייצר את הדבקות בטוב, ולהיאבק על הליכתו אחר האמת, שכן זו לא תיעשה מאליה אם הוא לא יעבוד עליה ביגיעה. לכן, בעוד שאצל עשיו הבחירה נותנת לו תחושה של אדון, יעקב אבינו חש שיכולת הבחירה הופכת אותו לעבד. הבחירה מזמינה את יעקב לעבוד קשה ולהתייגע על מימוש הבחירה בטוב, מתוך ההכרה כי "אין הדבר תלוי אלא בי" – האחריות מוטלת על כתפיו.

במילים אחרות, עשיו מנתק את הבחירה שלו מנותן הבחירה. הוא רואה בכוח הבחירה כלי עצמאי המופנה כלפי המציאות, מבלי לחשוב על מקורה. לעומתו, כאשר יעקב מקבל את הבחירה, הוא מיד מעביר את המחשבה אל נותן הבחירה – מה ה' רוצה ממני בכך שהוא מעניק לי כוח בחירה כזה?

עשיו מקבל בחירה, ומשתמש בה להנאתו האישית ולצורך השתלטות על המציאות. הוא מתנהג כאדון ומנהיג גדוד של משרתים, כעדות הכתוב: "וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו לְקָרְאֹתוֹ וְעָמּוֹ אָרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ".

אך יעקב מביט כיצד הקב"ה מחייה ומטפח את העולם כולו, והוא מבין שכאשר ה' נותן לו בחירה, הוא מצפה ממנו שיבחר גם כן להחיות, לטפח ולגדל את המציאות. לכן יעקב מקים משפחה ענפה (במקום גדוד של ארבע מאות איש שרק מצייתים) ורועה צאן (במקום לצוד חיות). יעקב קולט שרצון ה' בנתינת הבחירה הוא שהוא יבחר מעצמו לייצר חיים ולקיים את העולם, בדומה לבחירתו של ה' עצמו.

לא לוותר על הבחירה

כעת אנו יכולים לענות על השאלה בה פתחנו: מדוע יעקב לא מגיע לבית אל ישירות, אלא מתעכב לפני כן בשכם?

כפי שביארנו, שכם מבטאת את כוח הבחירה הניצב בפני האדם, המאפשר לו לבחור בין הטוב לרע, ואילו בית אל מבטאת את ההחלטה בדבקות הישירה בה'. במידה ויעקב היה הולך ישירות לבית אל, ומיד מתמסר לדבקות בה', היה ניתן לראות את הדבקות הזו לא כנובעת מתוך בחירתו החופשית והיגיעה של יעקב עצמו, אלא כדבקות הכרחית הנובעת מהתגלות ה', כאילו לא הייתה לו ברירה אחרת. דבקות כזו היא קודש, אך חסרה בה היצירה העצמית של יעקב אבינו.

לכן יעקב נוסע קודם כל לשכם ומתעכב שם, כדי לבטא שהדבקות שלו בה' בבית אל נובעת מתוך בחירתו החופשית (שכם נקראת בתורה 'כתפיים', כי היא מייצרת אחריות מלאה על עבודת ה' הרובצת על הכתפיים). יעקב אבינו רואה את יכולת הבחירה שה' נתן לו ומבין שה' רוצה שהדבקות בו תהיה יצירה עצמית שלו. בגלל שיעקב רצה שהדבקות בה' תהיה שלו לגמרי, מתוך בחירה, הוא לא ויתר על העיכוב הזה בשכם.

זו הסיבה שדווקא לאחר ההתעכבות בשכם, יעקב הופך להיות אדון, והוא מכונה כך על ידי הקב"ה בעצמו. ה' אומר ליעקב: "לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שְׂרִיטָה עִם אֱלֹהִים וְעִם אַנְשִׁים וְתוֹכָל".

אם יעקב היה מגיע ישירות לבית אל, הוא היה נשאר עבד, כי הדבקות שלו בה' הייתה נובעת רק מכך שהוא נסחף אחרי ה'. אך מכיון שיעקב עובר דרך שכם, ומתעצם עם הבחירה החופשית שלו, הוא זוכה להיקרא שר, משום שהדבקות שלו בה' נוצרה על ידו.

ישיבת "עוד יוסף חי", שנולדה בשכם ליד קבר יוסף הצדיק וכיום שוכנת ביצהר, שומרת בליבה את הציפייה לחזור אל מקומה הטבעי – לשכם. חזרה לשכם היא חזרה לאהוב לקחת אחריות מלאה על הדבקות שלנו בה', ולרצות לייצר אותה בעצמנו. כאשר אנחנו לא חוזרים לשכם, ולא אוהבים שהדבקות בה' נובעת מתוך הבחירה שלנו, אנחנו עלולים להתלונן על הנשיאה הכבדה בנטל, ולכעוס על מי שלדעתנו לא נושאים בטל כמותנו (כמו שקורה היום...). אך כאשר חוזרים לשכם, חוזרים ליהנות מהנשיאה בנטל, ושמחים בלקיחת האחריות המלאה וה'כבדה' על הדבקות שלנו בה'.

שבת שלום!

בית המדרש 'עוד יוסף חי'

בראשות הרב יצחק גינזבורג שליט"א